

ВПЛИВ ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ НА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ПІДЛІТКІВ

Євченко І.М., Маслюк А.М. Вплив християнських цінностей на особистісний розвиток підлітків. В статті здійснено аналіз впливу християнських цінностей на особистісний розвиток підлітків в Україні. Представлено особливості психологічного впливу християнських цінностей на становлення особистості. Визначено відмінності базисних переконань та рівня емпатичних здібностей підлітків, які відвідують християнську недільну школу та загальноосвітню середню школу.

Ключові слова: цінності, християнські цінності, переконання, емпатія, особистість, розвиток.

Євченко И.Н., Маслюк А.Н. Влияние христианских ценностей на личностное развитие подростков. В статье проведен анализ влияния христианских ценностей на личностное развитие подростков в Украине. Представлены особенности психологического воздействия христианских ценностей на становление личности. Определены различия базисных убеждений и уровня эмпатических способностей подростков, посещающих христианскую воскресную школу и общеобразовательную среднюю школу.

Ключевые слова: ценности, христианские ценности, убеждения, эмпатия, личность, развитие.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Кожне сучасне суспільство має унікальну ціннісно-орієнтаційну структуру, в якій відбивається самобутність даної культури. Набір цінностей, які засвоює індивід з дитинства в процесі соціалізації, йому «трансплює» саме суспільство. Ми досить часто звинувачуємо в негараздах дорослого життя політиків, роботодавців, більш спритних колег по роботі, батьків, але власне не себе. Чому так складається життя? Чому мене ніхто не любить? Чому життя таке несправедливе? Ці та багато інших питань періодично виникають на різних етапах онтогенезу особистості, а особливо – у підлітковому віці. Підліток має власну систему цінностей, яка є досить суперечливою, нестабільною, чутливою до образ, яку дорослим необхідно зрозуміти й віднайти власне шлях до світу цінностей підлітка. Християнські цінності, на наш погляд, можуть стати запорукою розуміння сучасного підлітка.

Останні дослідження і публікації, виділення невирішених питань загальної проблеми, якій присвячується стаття. Проблема дослідження цінностей була у центрі уваги багатьох дослідників (Б. Ананьєв, Т. Андрєєва, Л. Божович, Б. Братусь, Л. Виготський, О. Леонтьєв, Б. Ломов, В. Мясіщев, Г. Олпорт, С. Рубінштейн, В. Столін, В. Франкл, В. Ядов та ін.) розглядають проблему цінностей у зв'язку з джерелами активності людини, механізмами регуляції активності. Дослідження впливу християнських цінностей на особистісний розвиток представляється особливо актуальною проблемою в ситуації серйозних соціальних змін, коли відзначається

деяка «розмитість» суспільної ціннісної структури, багато цінностей виявляються порушеними, зникають соціальні структури норм.

Формулювання цілей і постановка завдань статті. Здійснити аналіз психологічних особливостей впливу християнських цінностей на особистісний розвиток підлітків.

Виклад методики і результатів досліджень. Цінність є особливим типом світоглядної орієнтації людини, уявленнями, які склалися в тій чи іншій культурі про ідеал, моральність, добро, красу. Будь-які події та явища в природі, суспільстві, житті індивіда пропусаються через призму власного ставлення до них.

В наш час особливої ваги набувають загальнолюдські цінності. Вони є регуляторами поведінки всього людства, виступаючи найважливішими критеріями, стимулами й знаряддями пошуку шляхів взаєморозуміння, злагоди й збереження життя людей планети. Розуміння загальнолюдських цінностей в Античності чи в епоху Середньовіччя суттєво відрізняється від їх розуміння в сучасному інформаційному суспільстві. Українське суспільство переживало кардинальну зміну цінностей декілька разів у ХХ ст.

У сучасній філософії поки що немає єдиного бачення того, що є загальнолюдськими цінностями. Немає основи, яка б давала змогу визначити єдині, загальнозначимі цінності для всіх народів, систем та культур. Спостерігається надзвичайне розмаїття думок щодо поняття «загальнолюдське», але все ж можна виділити деякі цінності, які, беззаперечно, є загальнолюдськими: – цінність людського життя; – смисл життя, добро, справедливість, краса, істина, свобода тощо; – цінність природи, запобігання екологічній кризі, збереження навколишнього середовища; – відвернення загрози третьої світової війни; – забезпечення свободи, демократизації усіх сфер людської життєдіяльності.

Важливе значення проблема формування цінностей має для розвитку сучасної України в умовах збереження її державності, в атмосфері руйнування колишніх пріоритетів у політиці, економіці, особливо в духовному житті нації.

Адже цінності в житті суспільства виступають соціально-значущими орієнтирами діяльності суб'єктів, одним із факторів розгортання політичної історії. Саме через культурні цінності людина задовольняє свої потреби, й саме існування цінностей відрізняє людину від тварини. Підсумком і метою тривалого прищеплювання ціннісних якостей є формування людської психології, ментальності, способу життя членів у потрібному, характерному для даного типу суспільства напрямі.

У житті індивіда цінності визначають сенс його існування, з якого випливає вся мотивація даного суб'єкта. Для значної частини нашого суспільства після Революції Гідності на порядку денному постала проблема ціннісних орієнтирів. Церква, як невіддільна частина нашого суспільства, відіграє важливу роль у формуванні ціннісних орієнтацій українців. Адже давно підтверджено, що українці були глибоко релігійною нацією [1; 2; 3; 5]. Перипетії ХХ ст. вплинули на формування нашої релігійності й ціннісні орієнтації зазнали суттєвих змін, але українське суспільство все частіше звертається до релігійних цінностей, свідомо чи ні відчуваючи їх об'єктивність. Питання релігійної духовності, християнської етики, впливу

християнства на сучасний моральний стан суспільства є предметом широкого обговорення в суспільстві. Йдеться про осмислення природи християнських цінностей, розуміння й пояснення їхньої сутності, визначення основних характеристик і форм існування, структурних рівнів організації й закономірностей розвитку.

Вивчення християнських цінностей, характеру і специфіки їхнього функціонування у різних сферах життєдіяльності людини дає можливість конкретизувати проблему духовного розвитку, глибше зрозуміти особливості національного характеру і менталітету, специфіку світоглядної ситуації у сучасній Україні. Аналіз ціннісної сфери християнства відкриває шляхи подолання чи мінімізації міжконфесійних та міжцерковних протистоянь.

У християнській аксіології не існує однозначного підходу до визначення структури цінностей. Однозначним є лише визнання пріоритету релігійних, власне християнських, цінностей над іншими. Вищою цінністю розгорнутої християнської системи визнається Бог, який є абсолютним началом й абсолютним об'єктом аксіологічного відношення. Центром же християнського вчення моральності є особистість Ісуса Христа. Бог і Ісус Христос одночасно виступають у певній значеннєвій єдності для християнина, але при цьому мають розходження в ціннісному відношенні. Групу специфічних релігійних цінностей утворюють християнські «цінності-цілі», те, до чого прагне віруюча людина. До них належать «Царство небесне», безсмертя душі та ін. У християнстві сенс існування людини виводиться з кінцевої мети її існування, котра полягає в необхідності протягом усього життя готуватися до духовного злиття з Богом після смерті. Наступна група з класу релігійних цінностей – це «цінності-засоби», за допомогою яких християнин прагне досягти мети: релігійна віра, церковні обряди й ритуали, чесноти та ін.

Особливе місце в ціннісній ієрархії християнства належить людині. Стверджуючи ідею богостворення людини, християнство відстоює уявлення про її богоподібність. Особистість же як первинно духовна сутність поставлена вище суспільства. Для сучасної християнської аксіології пріоритетною є увага до особистості людини, її божественної природи й призначення, що передбачає й зміну акцентів у ціннісній системі.

Сучасна теологічна література нагадує віруючим про важливість головної заповіді про любов. Крім любові, існує безліч «плодів Святого Духа» – чеснот, які повинні мати люди, щоб стати «образом і подобою Божою» (Бут. 1:26). Усі людські чесноти є відображенням властивостей самого Бога, і, звичайно, усі вони притаманні Ісусу Христу.

В останнє десятиліття дедалі більше політичних і культурних діячів, науковців, учителів, батьків звертаються до християнських моральних цінностей як найбільш стійких, універсальних, не підвладних політичній та ідеологічній кон'юктурі. Це означає, що сучасне українське суспільство поступово підходить до визнання й освоєння етичних основ християнських цінностей, від яких воно було штучно відлучене протягом багатьох десятиліть, а в більшості людей навіть було сформовано різко негативне ставлення до них.

У ситуації гострого дефіциту ціннісних установок і орієнтацій християнські моральні цінності, які є основою гуманістичних цінностей, відіграють дедалі вагомішу роль у сучасному вихованні дітей та молоді. Отже, виникає гостра потреба в залученні християнських цінностей до процесу виховання дітей, визначенні основних засад, цілей, напрямів, змісту, форм і методів формування духовності на їх основі, які разом з іншими складовими сприятимуть розвитку й формуванню духовної високоморальної особистості, майбутнього громадянина України.

Починаючи з перших релігійних книг – «Нового заповіту», «Біблії», відбувалося становлення основоположних християнських цінностей – загальних чеснот: розсудливість, поміркованість, справедливість, стійкість (чесність, правдивість, вірність слову) та теологічних чеснот: віра, надія, любов (милосердя). Сталими моральними взірцями, канонами є також християнські заповіді.

З часом, у модерну добу, християнські цінності перестали прямо ототожнюватися з християнством як релігією і почали оцінюватися як універсальні моральні цінності західної, тобто християнської цивілізації; в культурологічному її вимірі, набули абсолютного загальнолюдського характеру. Зараз вони є невід'ємною частиною сучасної культури й явно чи дискретно впливають на життя кожної людини й суспільства в цілому, незалежно від того, яку світоглядну позицію відстоюють їхні носії – світську чи релігійну.

Християнські цінності відіграють велике значення в житті віруючого: дають розуміння місця й значення життя людини, підпорядковують його поведінку релігійним вимогам, посилюють інтенсивність емоційного життя.

Християнські цінності суттєво впливають на духовний баланс особистості і являються засобом досягнення соціально-психологічної стабільності, що вказує на їх значний психотерапевтичний потенціал. Вони впливають на соціальну структуру, динаміку й мотивацію соціальної поведінки людей, змістовно наповнюють соціальну динаміку й визначають її напрямки.

В історії України християнство через систему цінностей сприяло національній ідентифікації, вихованню національного характеру, формуванню самобутньої духовної культури. Системі християнських цінностей українців притаманні специфічні риси, зокрема характер чуттєво-емоційного відношення до життя [2; 3; 5].

Сучасні релігійні уявлення далеко не завжди виникають як результат безпосереднього впливу церковної проповіді. Релігійні ціннісні орієнтації, що формуються, вбирають у себе широкий спектр філософських, художніх, етичних ідей, виступаючи як компенсація того, що в цілому визначається як бездуховність. При цьому дуже популярним стало звернення до християнських цінностей.

Метою нашого дослідження є визначення впливу християнських цінностей на розвиток особистості дитини, зокрема сучасного підлітка. Дослідження проводилося на базі Свалявської загальноосвітньої школи № 1 Закарпатської області та недільної християнської школи (м. Свалява). В дослідженні брали участь 25 учнів 7-го А класу (УЗШ) та 25 слухачів недільної школи (УХНШ). Вік досліджуваних 13-15 років.

Методика дослідження базисних переконань особистості Р. Янофф-Бульман (модифікація М.А. Падун, А.В. Котельникова) намагається відповісти на питання про

те, яким чином індивід конструює свої уявлення про навколишній світ і власне Я. Актуалізація стійких базисних переконань особистості дозволяє переживати нові періоди життя, зберігаючи віру в майбутнє, осмисленість. Ми провели дослідження за даною методикою для виявлення розбіжностей між базисними переконаннями учнів загальноосвітньої школи та недільної християнської школи. Отримані результати наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл результатів за методикою дослідження базисних переконань особистості Р. Янофф-Бульман (у %)

Значення Субшкала	низьке		середнє		високе	
	УЗШ	УХНШ	УЗШ	УХНШ	УЗШ	УХНШ
Доброзичливість навколишнього світу	34,8	30,8	34,8	23,0	30,4	46,2
Справедливість	42,2	21,0	34,6	32,6	23,2	46,4
Образ Я	8,2	7,6	39,4	24,6	52,4	67,8
Удача	10,6	7,6	15,4	15,4	74,0	77,0
Переконання про контроль	8,2	3,8	36,4	38,2	55,4	58,0

Базисні переконання про доброзичливість навколишнього світу вказують на переконання людини, що світ є гарним місцем для життя й негаразди трапляються в ньому рідко. Більшість учнів християнської недільної школи (46,2 %) вважають оточуючих людей добрими, порядними, вартими довіри, які при необхідності завжди придуть до них на допомогу. Серед учнів загальноосвітньої школи цей показник менше майже на (16 %), що свідчить про їхнє більш негативне ставлення до світу, суттєвий відсоток негативного ставлення до дійсності. Значний відсоток УХНШ (30,8 %) визнає існування у світі бід, нещастя, катастроф. Ми можемо пояснити такі результати великою кількістю негативної інформації в ЗМІ. Важливо, щоб уявлення про «особистий світ» залишалися відносно позитивними.

Невтішні результати ми отримали за субшкалою «Справедливість», яка відображає переконання про справедливість оточуючого світу, показує погляди учнів на розподіл щастя-нещастя. Лише (23,2 %) опитаних підлітків УЗШ переконані, що все, що відбувається з людьми, здійснюється за принципом справедливості, тобто кожний отримує те, на що заслуговує. Решта вважають, що люди не можуть власними правильними діями попереджувати негативні події й що події не розподіляються закономірно. Дещо кращі показники серед підлітків УХНШ (46,4 %), але на наш погляд, вони також занижкі для молодих людей такого віку.

Базисні переконання про цінність і значимість образу Я в більшості опитаних УХНШ (67,8 %) мають високий показник про себе, як про людину достойну любові й поваги, яка є порядною та дотримується норм моралі. Більше половини УЗШ теж

вважають себе достойними любові та поваги, мають високу думку про образ власного Я. (3,8 %) УХНШ не вважають, що можуть контролювати події, які з ними відбуваються. Переконаність індивіда відносно образу свого Я виражається в тому, що навіть якщо індивід вважає не підконтрольними йому світові події, то власну невразливість пояснює удачею, або, в даному випадку, «Божою ласкою» (77,0 %).

Варто зазначити, що показники УЗШ та УХНШ за двома останніми субшкалами відрізняються не суттєво.

Методика діагностики рівня емпатичних здібностей В.В. Бойко призначена для оцінки уміння співпереживати й розуміти думки і почуття іншого.

За допомогою методики ми визначили рівень емпатії підлітків, тобто їхнє вміння співпереживати іншим та розуміти думки інших. Варто зазначити, що у контексті духовного розвитку особистості ми розглядаємо емпатію як:

1) здатність людини:

- перейматися почуттями та переживаннями іншої особи (істоти);
- реалізовувати свою потребу у безкорисливому створенні сприятливих умов для позитивного емоційного стану та життєдіяльності особи (істоти), що потребує підтримки;

2) один із системотворчих компонентів гуманістичної складової духовності;

3) як один з показників високого рівня розвитку гуманістичної складової духовності та духовності в цілому, якщо емпатійний процес у переважній більшості випадків завершується гуманним вчинком суб'єкта емпатії.

Емпатія розглядається нами як властивість, котра проявляється у розумінні внутрішнього світу іншої людини, емоційному залученні у її життя. Емпатійні переживання (співчуття, співпереживання, жалість) реалізуються у формах допомоги. У цьому випадку емпатія має особливу соціально-практичну значимість для морального удосконалення особистості, оптимізації стосунків, які складаються у діяльності та спілкуванні. Отримані результати представимо в табл. 2.

Таблиця 2

**Розподіл результатів за методикою
діагностики рівня емпатичних здібностей В. В. Бойко (у %)**

Тенденції (шкали) емпатії	Значення	
	Учні загальноосвітньої школи (УЗШ)	Учні християнської недільної школи (УХНШ)
Раціональний канал емпатії	21,35	27,85
Емоційний канал емпатії	18,74	32,15
Інтуїтивний канал емпатії	25,6	26,2
Установки, що сприяють або перешкоджають емпатії	20,5	33,33
Проникаюча здатність в емпатії	18,33	34,65
Ідентифікація	12,58	28,77

Отримані результати представимо графічно на рис. 1.

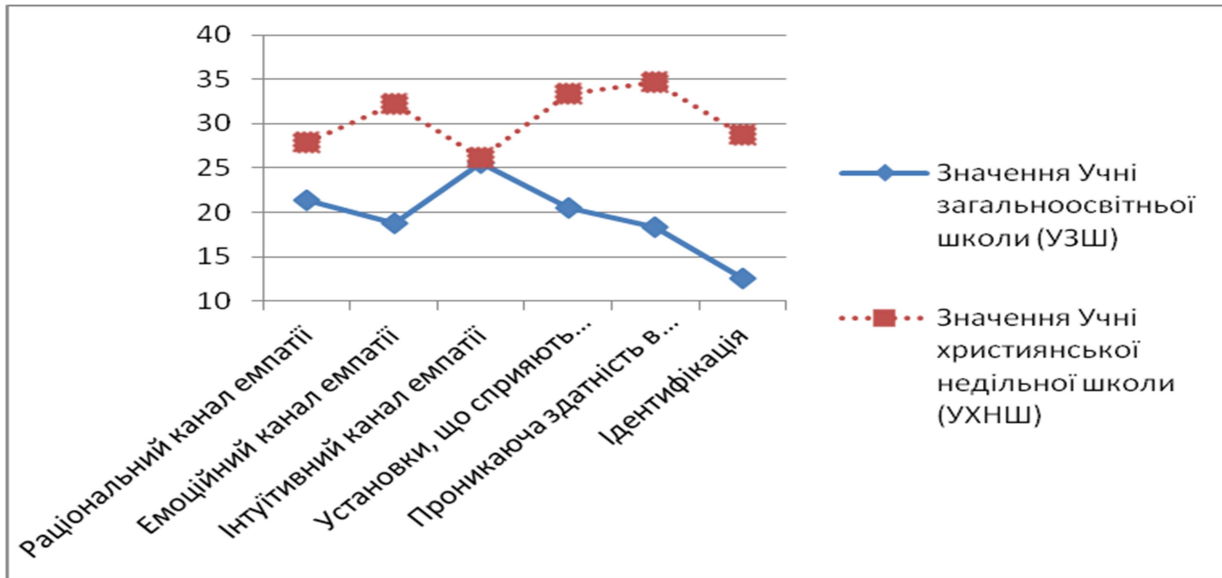

Рис. 1. Профілі показників рівня емпатичних здібностей за методикою В.В. Бойко

За допомогою профільного графіка чітко видно суттєву різницю між емпатійною здатністю учнів загальноосвітньої школи та недільної християнської школи. Лише показник «інтуїтивний канал емпатії» має близькі значення, можливо тому, що в силу свого віку у підлітків ще не досить гарно розвинута інтуїція. За рештою показників значення значно вищі у УХНШ, тобто вони краще розуміють інших людей, можуть себе поставити на їхнє місце, частіше проявляють чуйність, намагаються зрозуміти внутрішній світ іншого, його вчинки, дії, слова. На наше переконання така поведінка виникла завдяки впливу й розумінню (прийняттю) Божої заповіді «Люби ближнього свого, як самого себе». Підлітки в церкві вчать любити все живе, прощати гріхи ближніх своїх, визнавати свої й каятися перед Богом. Підлітки, які не відвідують недільну християнську школу, не розуміють глибоко суті Божого Слова (Мт. 22:39).

Необхідним для формування морального розвитку та цінностей дітей виступає системний підхід. Основним виховним фактором є не що інше, як внутрішній світ батьків. Головне, що передається дітям, – це ієрархія цінностей в душі батьків. Заохочення й покарання, педагогічні прийоми мають менше значення, ніж ієрархія цінностей.

Відразу підкреслимо: йдеться про християнські цінності, про те, чим живуть батьки у своєму духовному світі. Саме це має визначальний вплив. Применшувати значення особистого прикладу у вихованні неможливо, але дієвий він тільки тоді, коли є реалізацією й втіленням ієрархії цінностей в душі вихователів. Це фундамент. І вже на ньому повинна будуватися практика виховання – конкретні дії, заходи, ідеї.

В основі методики християнського виховання лежить завдання духовного вдосконалення. Духовне вдосконалення – мета всього християнського життя. Діти не поверхнево, не так на поведінковому рівні, а в глибині серця візьмуть релігійний світогляд батьків тільки тоді, коли у останніх у серці буде головувати заповідь: «Я Господь, Бог твій ... Хай не буде тобі інших богів при Мені» (П.3. 5:6-7).

Одне з головних завдань виховання – сформувати в душі дитини тверді критерії добра і зла. Саме батьки мають бути для дитини провідниками до вчення Божого, мають постаратися донести до дитячої свідомості в простих і очевидних житейських проявах великий принцип монотеїзму: зло в кінцевому рахунку завжди карається, добро завжди виправдано. Це завдання вимагає постійної зосередженості на виховному процесі, тут серйозна практична праця – контроль, заохочення, покарання. Позитивний вчинок не має залишатися без заохочення, похвали. Необхідно суворо дотримуватися принципу справедливості у вихованні, неможлива залежність від симпатії/антипатії чи від настрою. Не варто силою нав'язувати свої цінності, лише – власний приклад.

Діти, які відвідують недільну християнську школу, виховуються в сім'ях, де спільна участь у богослужіннях і Таїнствах, Причастях, сповідях, молитвах, дотриманні релігійних норм і правил життя є загальносімейними.

Разом з тим, варто застерегти батьків від повної ізоляції від світського життя. Діти мають право слухати музику, відвідувати кінотеатри, користуватися Інтернетом. У цих питаннях варто знаходити компромісні рішення між дорослими та дітьми, особливо підлітками. Сформовані з раннього дитинства цінності допоможуть дитині зробити правильний вибір, яку музику слухати, які фільми дивитися, яку інформацію шукати в Інтернеті й т.д. Дитина має бути сама собою, а завдання батьків – прийняти її саме такою, виховувати власним прикладом, без негативних оціночних суджень, з встановленими чіткими межами дозволеного, дати дитині право прожити власне життя, розуміючи, що її люблять і любитимуть, за будь-яких обставин.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Позитивний потенціал релігії полягає в тому, що в основі більшості релігій лежать такі універсальні духовні цінності, як любов, надія, справедливість. Християнство як духовно-моральна сила сьогодні має можливість вступити в діалог з навколишнім світом на основі загальнолюдських цінностей.

Узагальнюючи напрацьовані результати, зазначимо, що у підлітків, які вивчають Біблію, Закони Божі, більш сформовані ціннісні орієнтації, поведінка відповідає морально-етичним нормам. Отож, варто сучасним батькам звертати більше уваги на релігійне виховання дітей. Адже декілька поколінь українців були позбавлені можливості вільно висловлювати свої релігійні погляди й наслідки цього виявилися руйнівними для морально-ціннісних орієнтацій нашого сучасного суспільства.

Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо у з'ясуванні впливу християнських цінностей на особистісний розвиток студентів-психологів.

Список використаних джерел

1. Костомаров Н.И. Две русские народности // Основа: Ежемес. обществ.-полит. и лит. худож. журн. – Петербург. – 1861. – № 3. – С. 33–80.
2. Кульчицький О. «Риси характерології українського народу» / Енциклопедія Українознавства – I (загальна частина). – Мюнхен – Нью-Йорк, 1949. – Том 2. – С. 708-718.
3. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / Іван Огієнко. Репринтне відтворення видання 1918 року. – К.: «Абрис», 1991. – 272 с.

4. Ціннісна природа релігії (аксіологічний аналіз християнства) : Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.11 / Г.В. Пирог; Ін-т філос. ім. Г.С. Сковороди НАН України. – К., 2005. – 18 с.
5. Янів В. Психологічні основи окциденталізму / Янів Володимир. – Мюнхен: Український вільний Університет, 1996. – 206 с.

References transliterated

1. Kostomarov N.Y. Dve russkyye narodnosti / Osnova: Ezhemes. obshchestv.-polyt. y lyt. khudozh. zhurn. – Peterburh. – 1861. – № 3. – S. 33–80.
2. Kulchytskyi O. «Rysy kharakterolohii ukrainskoho narodu» / Entsyklopediia Ukrainoznavstva – I (zahalna chastyna) Miunkhen – Niu-York, 1949. – Tom 2. – S. 708–718.
3. Ohienko I. Ukrainska kultura. Korotka istoriia kulturnoho zhyttia ukrainskoho narodu / Ivan Ohienko. Repryntne vidtvorennia vydannia 1918 roku. – K.: «Abrys», 1991. – 272 s.
4. Tsinnisna pryroda relihii (aksiolohichniy analiz khrystyianstva) : Avtoref. dys... kand. filosof. nauk: 09.00.11 / H. V. Pyroh; In-t filos. im. H. S. Skovorody NAN Ukrainy. – K., 2005. – 18 s.
5. Ianiv V. Psykholohichni osnovy oktydentalizmu / Volodymyr Yaniv. – Miunkhen: Ukrainskiy vilnyi Universytet, 1996. – 206 s.

Yevchenko I.N., Masluyk A.N. Influence christian values at personal development of teenagers. In the article analyzed the influence of christian values in the personal development of adolescents in Ukraine. The features of psychological influence of christian values in the formation of the person. Determined the basic differences of opinion and the level of empathic abilities of teenagers attending a christian Sunday school and general secondary school. In particular, it was found that among adolescents who attend a christian Sunday school high level of empathy they have a better understanding of other people, can put yourself in their place, often exhibit sensitivity, trying to understand the inner world of another, his deeds, actions, words.

Most of the christian Sunday school students (46,2 %) believe the people around them with good, honest, trustworthy, who will always come to their aid if necessary. Among the pupils of secondary school this figure is less than about (16 %), which testifies to their more negative attitude to the world, a significant percentage of negative attitudes towards reality.

According subscales «Justice», which reflects the belief in the justice of the world, shows the students views on the distribution of happiness-unhappiness (23,2 %) of the surveyed adolescents of secondary school are convinced that everything that happens to people based on the principle of justice, that is, everyone gets what he deserves. The rest believe that people can correct their own actions to prevent adverse events and the events are not distributed regularly. Somewhat better rates among adolescents attending a christian Sunday school (46,4%), but they are also too low for the young people of this age.

Basic beliefs about the value and importance of self-image in the majority of surveyed students of the christian Sunday school (67,8%) consider themselves to be a man worthy of love and respect, which is a decent and adheres to morality. (52,4%) of pupils in secondary school, too, consider themselves to be worthy of love and respect, have a high opinion about the image of their own I.

In summary, we note that in adolescents, studying the Bible, Acts of God, formed a value orientation, behavior corresponds to the moral and ethical standards.

Keywords: values, christian values, beliefs, empathy, personality, development.